

ІНДЕКС СТАЛОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ В 2012 РОЦІ

Червень 2013

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ОГС: 3.4

У 2012 році парламент України ухвалив нові закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють правовий статус ОГС, процедуру легалізації, операційну та господарчу діяльність, а також інституційні рамки для співпраці з владою на національному рівні. Хоча деякі організації підтримали нове законодавство, проте більшість не знають про нього або мають стурбованість щодо його практичного втілення.

У жовтні 2012 року відбулися останні парламентські вибори. ОГС ініціювали декілька кампаній національного рівня задля забезпечення чесних і прозорих виборів. Громадський рух «Чесно» відповідно до розроблених власними силами критерії оцінював кандидатів у народні депутати. Одним із результатів такої ініціативи стало те, що «Чесно» домогся від деяких опозиційних партій зняття окремих кандидатур.

Обмежені фінансові можливості та слабка економіка України продовжують впливати на діяльність ОГС. Невідповідні ресурси, неконкурентоспроможні зарплати й низька мотивація громадян послаблюють людські ресурси ОГС, незважаючи на розмаїття програм з нарощування потенціалу за підтримки донорської спільноти. Представники ОГС активно брали участь у громадських і

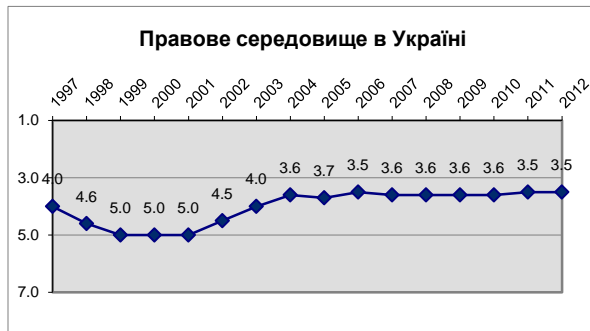
Бали в 2012 році для України

дорадчо-консультативних структурах, створених при органах виконавчої влади на різних рівнях, органах місцевого самоврядування, Президентів України та Кабінеті Міністрів України.

Відповідно до даних Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) станом на початок 2012 року було зареєстровано 71 767 громадських об'єднань, 13 475 благодійних фондів та організацій, які мали міжнародний, національний та місцевий статуси. Ця кількість також включає й їх місцеві осередки, філії, представництва, а також окремі підрозділи, що не зареєстровані, як окремі структури. Ці цифри показують зростання кількості громадських об'єднань та благодійних організацій відповідно на 6 та 5 відсотків з початку 2011 року.

ПРАВОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ: 3.5

Процедура реєстрації залишається більш тривалою та складною для ОГС порівняно з іншими юридичними особами. Відповідно до Закону “Про об'єднання громадян”, для реєстрації місцевого громадського об'єднання потрібні щонайменше три засновники. Реєстрація національного громадського об'єднання потребує сорока двох засновників і триває сорок днів, стільки само потрібно часу для реєстрації міжнародного громадського об'єднання. Місцеві, національні та міжнародні благодійні організації

потребують два місяці для того, щоб бути зареєстрованими. Реєстрація всеукраїнської організації, чи то громадської, чи то благодійної, є особливо складною. Органи легалізації часто відмовляють цим організаціям в реєстрації на підставі невідповідності їхніх статутів законодавству України. На будь-яку особу, що бере участь в нелегалізованому об'єднанні громадян, може бути накладено адміністративний штраф у розмірі еквівалентному 280 долларам США.

Новий Закон України “Про об'єднання громадян” був прийнятий у березні 2012 року і набрав чинності 1 січня 2013 року. Закон дає більш повний перелік інформації, що має бути внесена до статутів об'єднань, спрощує процедуру реєстрації та усуває територіальні обмеження для діяльності, крім того дозволяє проводити комерційну діяльність, що відповідає меті об'єднання.

У липні 2012 року Верховна Рада України прийняла новий Закон України “Про благодійність та благодійні організації”, але він станом на кінець 2012 року так і не був підписаний Президентом України. Закон спрощує реєстрацію, забезпечує кращий контроль над використанням благодійних коштів, а також надає можливість для нових інструментів благодійності, таких як ендавменти.

У 2012 році було ухвалено декілька інших нормативних актів, що регулюють діяльність ОГС. Зокрема, Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та заходи з її виконання. Указом Президента України було створено Конституційну Асамблею, одне із завдань якої сприяти розвитку демократії на місцевому рівні. Також, дев'ять областей України ухвалили регіональні програми, спрямовані на розвиток громадянського суспільства. На міжнародній арені, Україна приєдналась до Партнерства «Відкритий Уряд» (Open Government Partnership), і затвердила власний План дій з підвищення прозорості та підзвітності влади.

В інших правових питаннях було зафіксовано менший прогрес. Закон України “Про місцеве самоврядування”, що мав би надати органам місцевого самоврядування більшої автономності в процесі прийняття рішень, не був ухвалений Верховною Радою України. Прийняття поправок до Закону України “Про державні закупівлі” зробило закупівлі ще більш непрозорими.

У зв'язку з парламентськими виборами, контролюючи відомства (податкові інспекції, прокуратуру, міліція) звертали більше уваги до ОГС. Наприклад, Центр підтримки громадської ініціативи, що координував зусилля у понад 500 містах з протидії маніпуляціям на парламентських виборах, був оштрафований Державною реєстраційною службою за відсутність дійсної реєстрації, наслідком чого може бути адміністративна відповідальність і розслідування з боку податкових органів.

Податковий кодекс також не сприяє роботі ОГС. Наприклад, тільки окремі види доходів для окремих видів організації звільнюються від оподаткування. Державна податкова служба винесла восени 2012 року на консультації з громадськістю декілька проектів нормативних та регуляторних актів та регулювань, в тому числі й проект Положення про Реєстр неприбуткових організацій, вимоги до підготовки податкового звіту з використання коштів неурядовими організаціями. З 2011 року тільки благодійні організації були звільнені від сплати ПДВ з пожертвувань. З юридичної точки зору, як індивідуальні, так і корпоративні донори мають право на податкову знижку, проте це дуже складно та виснажливо добитися їх на практиці.

ОГС можуть здійснювати господарську діяльність. Починаючи з 2013 року, об'єднання громадян більше не потребують створення окремих підприємств для своєї господарської діяльності. ОГС мають доступ до юридичних консультацій з боку юристів, що обізнані законодавством для ОГС. Проте в найближчі роки організації потребуватимуть ще більшої юридичної допомоги у зв'язку з набранням чинності Законів України "Про об'єднання громадян" та "Про благодійність та благодійні організації".

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК: 3.4

Рівень організаційного розвитку ОГС підвищився у 2012 році. Декілька проектів міжнародної технічної допомоги, включно з Агентством США з міжнародного розвитку через проект "Об'єднуємося заради реформ" (UNITER) і SIDA, надавали фінансову підтримку на організаційний розвиток. Окрім того, ініціативна група підготувала стратегію організаційного розвитку сектору для координації із донорами заходів із розбудови спроможності ОГС.

Зростає інтерес ОГС до соціальної мобілізації. В 2012 році жителі як сільської, так і міської місцевості формували ініціативні групи для вирішення нагальних проблем. Наприклад, громадські рухи «Новий Громадянин» і «Стоп цензура» організували декілька кампаній проти схвалення певних законів, серед яких законопроекти про відповідальність за наклеп, щодо державної мовної політики, про вищу освіту тощо. Іншим прикладом мобілізації громадян була кампанія по зборі коштів для оплати «заборгованості по податкам» каналу ТВІ. Протягом тижня борг каналу в розмірі \$500,000 було сплачено. Громадяни переважно мобілізуються для вирішення проблем і на національному, і на місцевому рівнях, наприклад таких як вирубка лісів або забудови в паркових зонах.

Дослідження, проведене ТЦК в 2012 році, показало, що близько 82% організацій є членськими. Близько 36% опитаних ОГС в 2012 сказали, що кількість їхніх членів зросла протягом року (порівняно із 48% у 2010 р.). 39% зазначили, що кількість їхніх членів залишилася без змін і у 9% опитаних кількість членів знизилася.

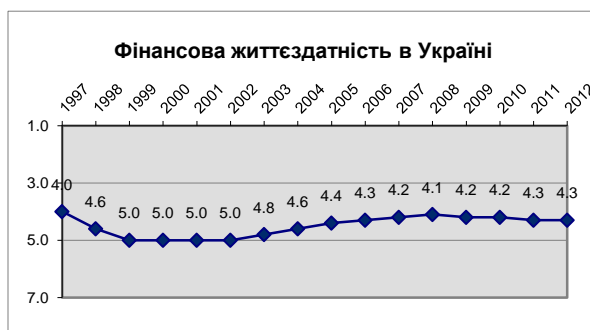
Стратегічне планування було однією із найпопулярніших тем для тренінгу ОГС в 2012 р. В результаті цього, кількість організацій, що розробили свій перший стратегічний план зросла та якість стратегічних планів суттєво поліпшилася. Наразі стратегічні плани включають такі розділи: операційне планування, фандрейзинг, розбудову спроможності та залучення місцевих ресурсів. В той самий час, більшість організацій існують від гранту до гранту та орієнтовані на короткотермінові результати. Особливо ця тенденція помітна на місцевому рівні, де досягнення конкретних результатів є важливішим показником для місцевої підтримки, ніж наявність стратегічного плану.

При заохоченні USAID та SIDA, організації звертають все більше уваги на внутрішній менеджмент, розробку внутрішніх правил та процедур, відокремлення управлінських та менеджерських функцій всередині організацій. І хоча організації підвищують рівень своєї легітимності через залучення до свого управління представників місцевих органів влади, бізнесу та громади, ще немає реальних прикладів, збільшенням їх ваги на місцевому рівні.

Кадрове забезпечення ОГС залишається найбільшим викликом розвитку сектору. Опитування ТЦК 2012 року показало, що 24% організацій мають постійний персонал. Організаціям стало важче утримувати співробітників, кількість постійного персоналу скоротилася. Значна частка персоналу ОГС, що працювали на парламентських виборах, так і не повернулись в сектор. Окрім того, ОГС потрібно навчитися ладнати з тим, що досвідчені працівники йдуть з організації, а нові працівники приходять. Нових працівників потрібно навчати основам роботи в секторі. Брак кваліфікованих працівників робить цей процес ще тяжчим. Кількість волонтерів знизилася. Лише 69% опитаних ТЦК в 2012 році організацій має волонтерів у порівнянні із 75% в 2010 р.

Технічне забезпечення ОГС не стало гіршим, але обладнання не оновлюється. Опитування 2012 року показало, що зменшлася кількість організацій що має приміщення, офісні меблі, телефони та факси. Доступ до інтернету та електронної пошти зріс. Окрім того, ОГС стали більш активно використовувати соціальні мережі.

ФІНАНСОВА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ: 4.3

Фінансове забезпечення діяльності ОГС залишається найбільш критичним для організацій України. Опитування ТЦК 2012 року показало зменшення річних надходжень у 66% опитаних ОГС, а у 23% організацій - зростання.

Держава не є найбільшим донором для громадянського суспільства. Лише 2-3% державного бюджету йде на підтримку ОГС, що складає 8% від бюджету ОГС.

Надані законодавством можливості для фінансової підтримки ОГС з боку держави втілюються слабо. Попередні результати аналізу виявили, що тільки від окремих органів влади вимагають дотримуватися конкурсних процедур під час державного фінансування програм ОГС. Решта органів влади не фінансують ОГС, або від них не вимагається розподіляти ці кошти на конкурсних засадах.

Чинна влада робить окремі кроки для збільшення фінансового забезпечення розвитку громадянського суспільства. В жовтні 2012 року Верховна рада прийняла проекти поправок до бюджетного кодексу, що дозволяють покривати окремі витрати через фінансову підтримку ОГС на

конкурсній основі. Крім того, Міністерство соціальної політики продовжувало готувати законодавство для забезпечення більшої участі ОГС у наданні соціальних послуг. На регіональному рівні, попри те, що чотирнадцять з двадцяти семи територіально-адміністративних одиниць України (24 області, АР Крим, міста Київ та Севастополь) прийняли програми розвитку громадянського суспільства, що передбачає підтримку ОГС на конкурсній основі, тільки половина з них передбачила на це фінансування у 2013 році.

Відповідно до дослідження ТЦК 2012 року лише невелика кількість ОГС в 2012 р. отримала членські внески, благодійні пожертви від громадян і бізнесу, гранти від місцевих організацій та доходи від власної діяльності, в той час, як більша частка організацій отримала кошти від міжнародних донорів. У той же час, доходи від членських внесків, платних послуг і грантів від міжнародних організацій займають більшу частку річного бюджету опитаних організацій. Велика кількість організацій, у яких збільшилося частка членських внесків у бюджеті, є членськими або асоціаціями.

Разом з тим деякі місцеві ініціативи показують можливість отримання місцевої підтримки. Так, наприклад, в Криму проектом UNITER була започатковано система «Спільнокошт» на підтримку проектів ОГС. За 3 місяці було зібрано \$7,870, що дало можливість підтримати 2 місцеві проекти. Окрім того, Центри розвитку громад в Криму залучили \$87,500 від місцевого бізнесу та громад.

У цілому система фінансового менеджменту в ОГС України дещо покращилась. Цьому сприяло підтримка USAID та SIDA у проведенні фінансового аудиту ряду ОГС для отримання організаціями прямої підтримки від міжнародних інституцій та програм. Але удосконалення системи управління фінансами ще не стало пріоритетом для ОГС, що і показав конкурс річних звітів, організований ТЦК цього року. Тоді як місцеві організації намагаються детально описати надходження та витрати, національні організації з багатомільйонними бюджетами не хочуть показувати це в деталях.

ГРОМАДСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО: 2.5

Протягом 2012 року збільшилась кількість інструментів для налагодження співпраці ОГС з державними та місцевими органами влади. Зокрема, у січні 2012 р. Президентом України було створено Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства, до складу якої увійшли представники ОГС. Кабінетом Міністрів України також створено низку консультативно-дорадчих органів за участю широкого кола представників ОГС.

За даними опитування ОГС 2012 року 16% організацій координують свою діяльність з органами влади, 23% займають конфронтаційну позицію, 46% вважають, що їх діяльність доповнює діяльність органів влади, а 12% зазначили, що влада використовує їх діяльність у своїх цілях.

У 2012 р. тривав процес створення громадських рад при центральних і місцевих органах виконавчої влади. Станом на жовтень 2012 р. такі ради вже працюють при 69 центральних органах виконавчої влади, а також при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольських міських, районних державних адміністраціях. У червні – серпні 2012 р. відбулись зустрічі голів громадських рад з Прем'єр-міністром України, віце-прем'єр-міністрами, керівниками низки інших органів виконавчої влади. Щоправда, велика частина громадських рад не

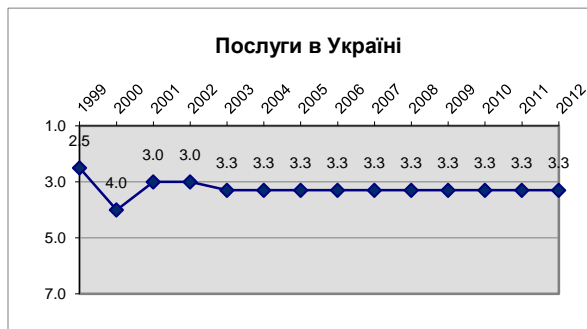
змогла налагодити плідну роботу і консолідувати зусилля своїх членів-представників різних ОГС, щоб стати ефективним майданчиком для обговорення проблем державної і місцевої політики та надання фахових пропозицій органам влади. З боку ряду органів виконавчої влади також спостерігається низький рівень партнерства з громадськими радами.

Протягом року ОГС продемонстрували приклади об'єднання зусиль для громадянського представництва суспільних інтересів. Зокрема, це спотерігалось під час розробки та ухвалення Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства та плану дій на її виконання. Разом з цим варто відзначити, що діяльність коаліцій і партнерств ОГС, які лобіюють ухвалення рішень органами влади, має низку проблем, зокрема, слабку комунікацію та непрозорий механізм впливу, що спричиняє критику з боку інших організацій.

ОГС були залучені до декількох національних кампаній в 2012 році. Коаліція національних та регіональних ОГС працює над законодавством, що дозволяє громадянам ініціювати місцеві референдуми з метою впливу на процес прийняття рішень місцевою владою та ініціювати розгляд питань, які їх цікавлять. Асоціація фермерів та землевласників адвокатували свою позицію щодо ринку землі і лобіювали законопроект, яким вводився мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Громадський рух «Чесно» підписав меморандум «Про взаєморозуміння, визнання критеріїв по проведенню чесних виборів» з деякими політичними партіями щодо моніторингу кандидатів у народні депутати України. Урядовий звіт про стан розвитку громадянського суспільства використовує багато матеріалів досліджень та інформаційні матеріали ОГС.

ОГС та ініціативні групи більш активно лобіюють на місцевому рівні. Причиною останнього є зростання кількості активних громадян. Наприклад, громадянська кампанія ОГС прийняла участь в розробці та прокладенню велодоріжок у Луцьку. В Криму Центри розвитку громад про лобіювали виділення 700, 000 грн (близько \$86,000) з місцевого бюджету на потреби громади. Тим не менш, ОГС зазнали невдачі при залученні до партнерства профспілок та інших видів організацій громадянського суспільства.

НАДАННЯ ПОСЛУГ: 3.3

Попри те, що складна економічна ситуація обмежила можливості ОГС надавати свої послуги, сама якість та розмаїття послуг суттєво у 2012 році не змінилися. Міжнародні донорські організації мали небагато грантових конкурсів зосереджених на соціальних послугах ОГС.

Відповідно до опитування, проведеного ТЦК, 43 відсотки опитаних зазначили, що вони надають послуги молоді, по 27% – дітям та членам власної організації, 25% обслуговують населення в

цілому та 19% надають послуги іншим ОГС.

Брак конкуренції серед надавачів послуг не заохочує їх покращувати свої послуги. Втім, провайдери таких послуг допомагають Міністерству соціальної політики розвивати, тестувати та запроваджувати стандарти соціальних послуг.

Послуги ОГС у таких сферах, як ВІЛ/СНІД, повністю залежать від фінансування з боку Глобального Фонду боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією. Завдяки грантам цього

Фонду ОГС надавали послуги з запобігання поширенню ВІЛ серед вразливих груп, з надання замісної терапії наркозалежним, підтримки та турботи про ВІЛ пацієнтів. У 2012 році ці послуги було надано 200 000 осіб.

У 2012 році, влада України ухвалила декілька рішень для розвитку системи безоплатної юридичної допомоги. Концепція Державної цільової програми на 2013-2017 роки окреслює підтримку інституційного розвитку на період з до 2017 року для організацій, що надають безоплатну юридичну допомогу громадянам, в тому числі й ОГС.

Законодавство з контрагування соціальних послуг ОГС розробляється повільно, і держава наразі не виділяє кошти для таких послуг. Державне фінансування соціальних послуг доступне для ОГС через конкурсні процедури тільки в деяких регіонах.

ОГС не уміють як «продавати» свої послуги, так і визначати їх ринкову вартість. Більше того, ОГС не готові платити ринкову ціну за послуги інших ОГС, тому що більшість організацій отримували навчання та поради експертів безкоштовно раніше.

ІНФРАСТРУКТУРА: 3.4

Розвиток інфраструктури ОГС залишився без суттєвих змін в 2012 році. Міжнародні донори продовжували підтримувати місцеві ініціативи. Наприклад, проект UNITER підтримує роботу п'яти ресурсних центрів у сільській місцевості Автономної республіки Крим. Міжнародний фонд Відродження підтримує роботу ресурсних центрів для ОСББ, органів самоорганізації населення та центри безоплатної правової допомоги. Тим не менш, сталість таких центрів залишається під питанням.

Потреба в якісному навчанні для ОГС залишається актуальною. Новоствореним організаціям, так само як і деяким досвідченим, не вистачає знань із базових тем (менеджмент проектів, проведення інформаційних заходів, співпраця із органами влади). Цю ситуацію можна пояснити частими змінами персоналу в ОГС та небажанням або невмінням передавати навички/знання, отримані учасниками навчання, колегам по організації. Тренінги є доступними, але як правило, вони є платними, що робить їх недоступними на практиці для більшості організацій.

ОГС можуть знайти провайдера за допомогою сайту market place (Capacity Development Marketplace), який розроблений для допомоги ваучерній програмі проекту UNITER. Але більшість організацій надають перевагу та обирають знайомих провайдерів. Станом на вересень 2012 року на даному ресурсі зареєстровано 385 провайдерів послуг та 992 користувачів порталу та видано 460 ваучери громадським організаціям на проходження навчання із організаційного розвитку. Тим не менш, розмір ваучеру є надто маленькими, а адміністративні вимоги надто високими для залучення до їх використання висококваліфікованих експертів та тренерів.

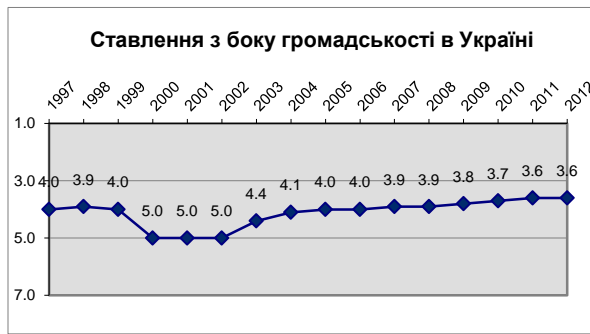
Міжсекторальне партнерство продовжує зростати. Наприклад, Закарпатська професійна асоціація жіночої освіти Перспектива і українська кампанія Ядзакі (Yadzaki Ukraine company) співпрацюють у межах міжкордонного освітнього проекту із культури підприємництва. Кримський центр розвитку громад у партнерстві з бізнесом та урядом започаткували ремонт шкіл та медичних

центрів, підтримали проекти з таких тематик як екологія, рекреація, сільське господарство, соціальний захист охорона здоров'я.

Фонди місцевих громад та інші організації, такі як, Фонд Східна Європа та ІСАР-Єднання, розподіляють міжнародні гранти, проте не отримують суттєвого фінансування з місцевого бюджету. Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні та Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД за кошти Глобального фонду вже дев'ятий рік поспіль продовжують підтримувати понад 100 ОГС в усіх регіонах України.

Відповідно до даних досліджень ТЦК 2012 року, найбільш популярною формою співпраці між ОГС є поширення інформації (82%), спільна діяльність (71%), зустрічі (70%) та консультації (57%). Більшість респондентів є учасниками щонайменше двох коаліцій.

СТАВЛЕННЯ З БОКУ ГРОМАДСЬКОСТІ: 3.6

Ставлення з боку громадськості до ОГС несуттєво покращилося в 2012 році. Українці стали більш обізнані із діяльністю ОГС, які працюють у наступних сферах: охорона здоров'я, гуманітарна допомога та благодійність, освіта, права жінок, правові питання, демократія та управління. Відповідно до дослідження IFES, проведеного у вересні 2012 року, близько 66% українців впевнені, що ОГС працюють у тих сферах та вирішують ті проблеми, які уряд не хоче або не може вирішити. Близько 61%

громадян вважають, що ОГС роблять вагомий внесок у розвиток/поліпшення ситуації в Україні, даний показник зріс у порівнянні із 2011 роком. Тим не менш, лише 52% опитаних погоджується з тим, що ОГС презентує українське суспільство, але слід зауважити суттєве зменшення даного показника у порівнянні з 76% у 2011 р. та 62% у 2010 р.

У 2012 р. ОГС покращили співпрацю із всеукраїнськими ЗМІ та стають дедалі активнішими в соціальних мережах. Так, всеукраїнський потрал ukr.net, meta.ua стали додавати новини громадських організацій до стрічки своїх новин. А найбільш популярна друкована газета «Сьогодні» стала публікувати новини про діяльність та послуги ОГС.

ОГС, створенні за ініціативи та при сприянні органів влади, продовжують негативно впливати на імідж сектору. Часто так звані благодійні фонди при державних школах і лікарнях, по суті, збирають додаткову плату за державні послуги.

Саморегуляція організацій в секторі покращилася. ОГС стали приділяти більше уваги створенню та використанню внутрішніх правил, процедур та етичних кодексів. Багато організацій включили положення про професійну етику до своїх статутів. 27 національних та місцевих ОГС взяли участь у першому в Україні конкурсі річних звітів, організованому Творчим центром ТЦК.

Індекс сталості розвитку громадянського суспільства (CSOSI) – це ключовий аналітичний інструмент, що вимірює прогрес розвитку громадянського суспільства в Центральній та Східній Європі. Протягом п'ятнадцяти років Індекс відстежує прогрес в розвитку громадянського суспільства в двадцяти дев'яти країнах. Індекс вивчає загальні сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, приділяючи особливу увагу правовому середовищу, організаційній спроможності, фінансовій життєздатності, громадянському представництву, наданню послуг, інфраструктурі та ставленню з боку громадськості. Кожен показник вимірюється за семибальною шкалою, де 1 показує дуже розвинутий рівень та 7 означає низький рівень розвитку. Даний звіт було підготовлено Агентством США з міжнародного розвитку у партнерстві з місцевими організаціями в кожній країні.

Для отримання більш детальної інформації, будь ласка, контакуйте з Любов'ю Паливодою, президентом БФ «Творчий центр ТЦК», за електронною адресою palyvoda@ccc.kiev.ua

Англomовну версію звіту Індeksu сталості ОГС в 2012 році для країн Центральної та Східної Європи можна знайти за посиланням: <http://www.usaid.gov/europe-eurasia-civil-society>